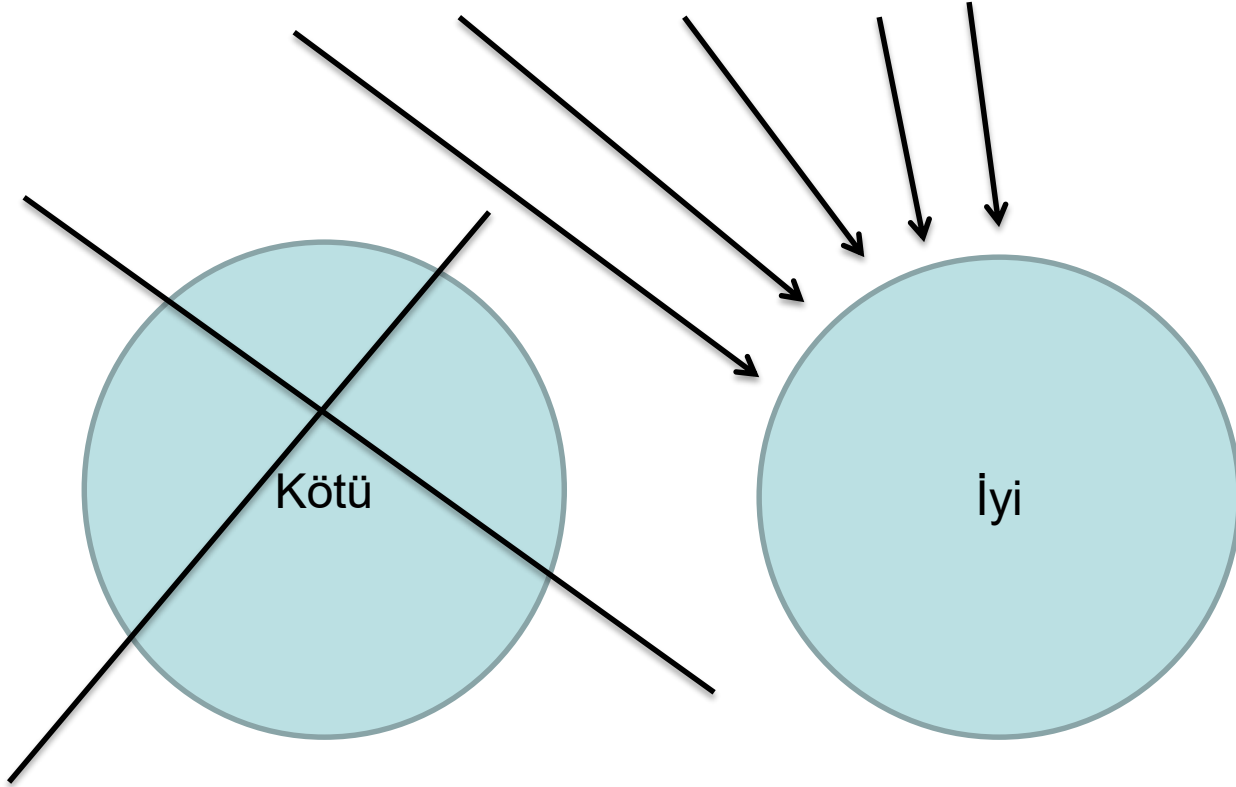

Ebelikte Etik Kavramı

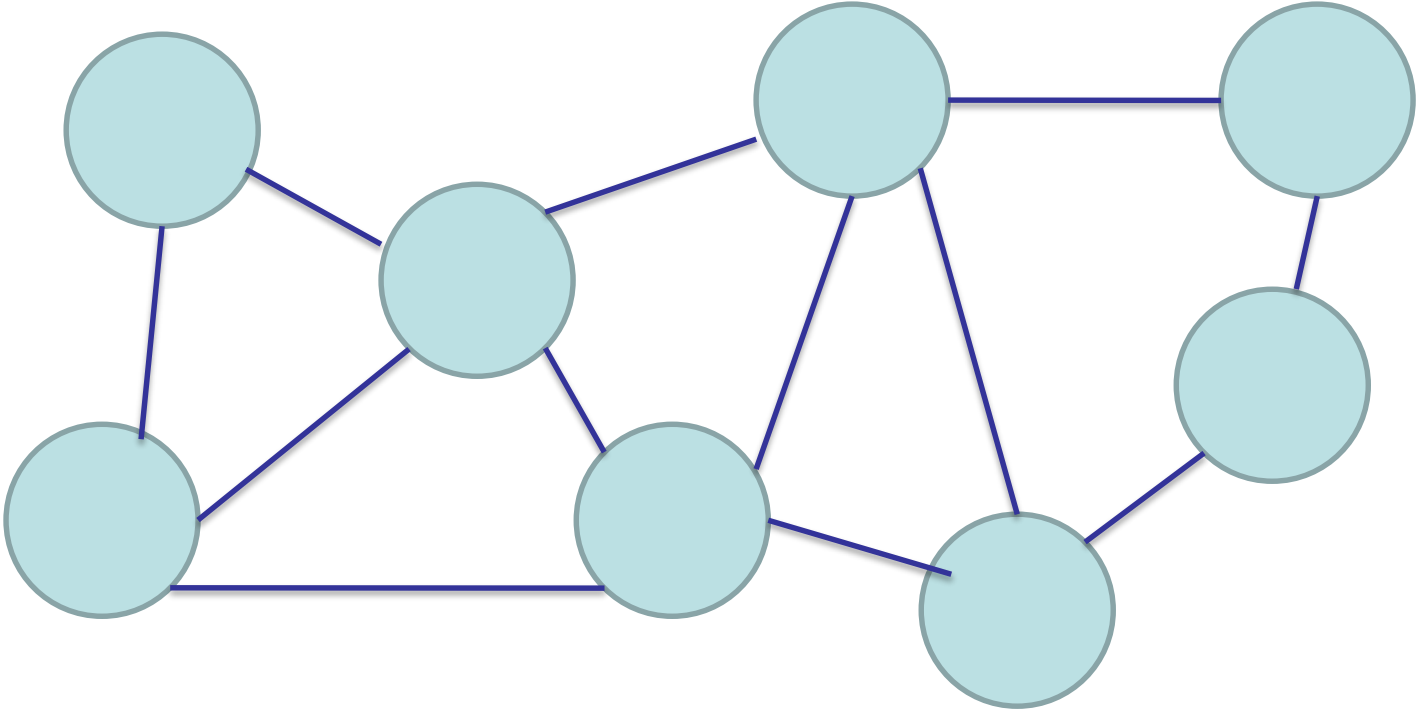
Prof. Dr. Sibel ERKAL İLHAN

Temel Etik Kavramlar

İnsanlık Tarihi

İnsanları toplum olarak bir arada tutan

Etik değerlerin özüne yerleşmiş olan iyiyi
arayış ve kötülükten kaçış

İnsan ETİK değerleri olan
canlıdır

Bir insan olarak etik değerlere
sahiplenme ve onları yaşama
geçirme ölçüsünde “değerli” bir
insan oluruz.

Etik

- **Etik-töre bilimi.** Etik terimi Yunanca “*ethos*” yani “töre” sözcüğünden türemiştir.
- Günümüzdeki anlamı: insan tutum ve davranışlarının iyi ya da kötü yönden değerlendirilmesidir.

Deontoloji

- Eski Yunanca'da “deonto” görev, yükümlülük, “logia” bilgi, bilim
- “**yükümlülükler bilgisi**”
- Kişinin üzerine düşen yükümlülükleri bilmesi

Ahlak

- **Ahlak:** Türkçe'de ahlak, Latince'de "moral" sözcüğünün karşılığıdır.
- Ahlak toplumdan topluma değişen, hatta aynı toplum içinde değişebilen bir kavramdır.
- Her toplumda değişebilen gelenekler, alışkanlıklar, töreler, örf-adetler, tabular, yaşam biçimleri gibi alanlardaki tutum ve davranışlardır.

İyi nedir?

- Haz
- Mutluluk
- Ödevi yerine getirmek
- Etik çelişen isteklerin, ya da istenen iyiler konusunda bireylerin çatışmalarını çözümlenecek ilkelerin belirlenmesi sürecine ilişkin tartışmalar üzerine odaklanmıştır.

Tıp Etiği-Biyoeetik

- **Tıbbi deontoloji:** tespit edilmiş kuralların aktarılması ve onlara uyulması,
- **Tıbbi etik-biyoeetik:** Mevcut ilke ve kuralların analizi, yorumlanması, yenilerinin eklenmesi, sağlık çalışanlarının ödev ve yükümlölükleri, felsefi temellendirme, özel tıbbi olgular üzerinde çalışılması

Günlük Yaşamda Etik

- Bir arkadaşınız ile sözleştiniz ve gelmedi
- Arkadaşınız **yalancı** bir insandır
- **Yargımız: YALANCILIK**
- **Yalancı olarak ünlenen kişinin, bu durumu kolay kolay değiştiremeyeceğidir.**

- Herhangi bir etik yargı ve değerlendirmenin kişiler üzerindeki etkisi son derece ağır ve kalıcıdır.
- SONUÇ: etik değerler görecelidir.

Evrensel örnekler

- Dünyaca bilinen kötü tutum ve davranışlara örnekler
- Etik değerler evrenseldir

İnsanların tartıştıkları konular

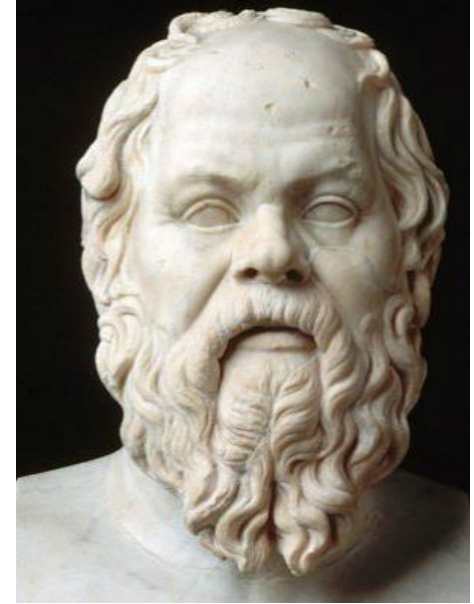
İyi ve kötü

İnsan ilişkilerinde etik değerlere ait araştırmalar M.Ö 6. ve 7. yy da başlamıştır

Bu dönemde Ege Denizi çevresinde eski Yunan kültürünün filozofları etik değerleri incelemeye ve araştırmaya başlamışlardır.

Filozof Sokrates (MÖ 469-399)

- Etik değerleri geliştirmek için en çok uğraşanlardan biridir.
- Karanlık ortaçağ başlıyor.
- İnsanoğlunun uyanması MS 12-13. yy'la kadar devam eder.
- Rönesans başlar
- 19. 20 yy'da bilim ve teknolojide çok hızlı gelişmeler var.

Tıp ve Etik

- Sağlık personeli-hasta ilişkileri
- Sağlık politikaları
- İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar
- Genetik alışmalar
- Ötenazi tartışması
- Organ nakilleri
- Yapay dölllenme

Yeni tıp olguları karşısında yeni değerlerin geliştirilmesi, her türlü tıbbi uygulamanın koşulsuz, rastgele ve biliçsizce yapılmaması gerekmektedir.

Kodlar ve Yasalar arasındaki ayırım

- Bu ayırım yaptırım açısından değerlendirilebilir
- Yasal yükümlülüklerin temel özelliği dışsal cezai yaptırımlar içermesidir.
- İlke düzeyindeki etik kodların dışsal yaptırım gücü yoktur. İçsel yaptırım gücü vardır.

İlk Etik Kod Hekimlik Alanındadır

- Hammurabi yasaları: MÖ, 1800
- Hipokrat andı
- Hemşirelik/Ebelik andı
- Hemşirelik/ebelik etik kodları
- Hekimlik etik kodları
- Hasta hakları (Dünya Tabipler Birliğinin yayınladığı)

Hemşirelik/Ebelik Andı

- Yüklenmiş olduğum sorumlulukların bilincinde, geliştirdiğim anlayış ve becerilerimle, herhangi bir ırk, inanç, siyasal veya sosyal düzen ayrımı gözetmeksizin, hastalarımın bakacağıma, hayatını korumak, ızdırabını hafifletmek, sağlığını yüceltmek için gereken her türlü çabayı göstereceğime;

Bakımım altındaki hastaların, bütün değer ve dini inançlarına saygı duyacağıma, bana birileriyle ilgili olarak verilen tüm bilgileri saklayacağıma, hayatını ya da sağlığını tehdit edebilecek her türlü girişimlerden sakınacağıma;

Hemşirelik/Ebelik Andı

- Mesleki bilgi ve becerilerimi en üst düzeyde tutmaya çalışacağıma, sağlık ekibinin bütün üyeleri ile işbirliği yapacağıma ve onları destekleyeceğime;

Bunların tümünü yaparken, uluslararası hemşirelik ahlak yasasının onurunu korumak için gerekecek bütün çabaları sarf edeceğime ve hemşireliğin bütünlüğünü koruyacağıma and içerim.

Tıpta etik ilkeler

- Zarar vermeme-yararlılık
- Özerkliğe saygı-otonomi
- Adalet-eşitlik
- Gizlilik-güvenilirlik-sır saklama

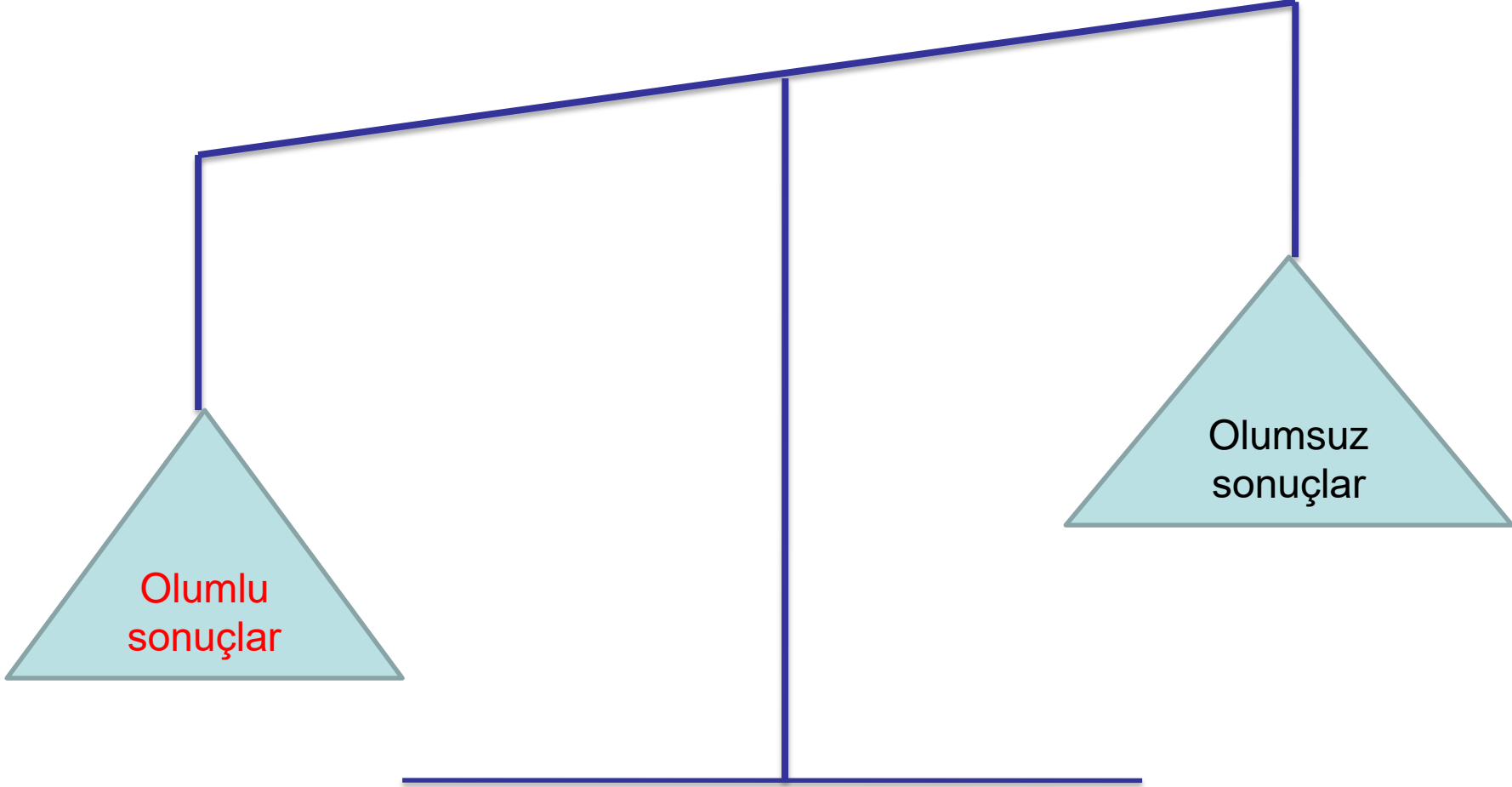
Tıp etiğinde ilkeler

- Yararlılık
- Hasta özerkliğine saygı
- Kötü davranmama
- Adalet
- Gizliliğe saygı
- Zarar vermeme
- Sadakat
- Özgürlük
- Doğruluk
- Sözünde durma
- Gerçeği söyleme
- Sır saklama
- Eşitlik

Yararlılık

- Her şeyin üzerinde hastaya yararlı olmayı öngören bir ilkedir.
- Bu ilke Hipokrattan gelmektedir (primum non nocere).
- Burada iki durum söz konusudur.
- Mutlak yararlı olmak ve yarar/zararın dengelenmesi
- Bu ilke tek ve mutlak bir ilke olmaktan çıkmış ve diğer ilkelerle yarışır hale gelmiştir.

Yararlılık ilkesi

Tutum ve davranışlarımızın “mutlak yararlı olması” ve “yarar ve zararın dengelenmesi”

- Mutlak yararlı olma ilkesi, mutlak yararlı olması, zararın engellenmesi, ortadan kaldırılması, iyiliğin artırılması amaçlanır
- Sürekli komada olan bir hasta için muhtemel sırt yaralarından korumak için gerekli olan önlemlerin alınması

Mutlak yararlı olma ilkesi

- İnsan tutum ve davranışlarından mükemmellik beklemek demektir.
- Bu durum uygulamada gerçekleştirilebilir değildir.
- Bu durum ancak bir erdemli davranış olabilir.

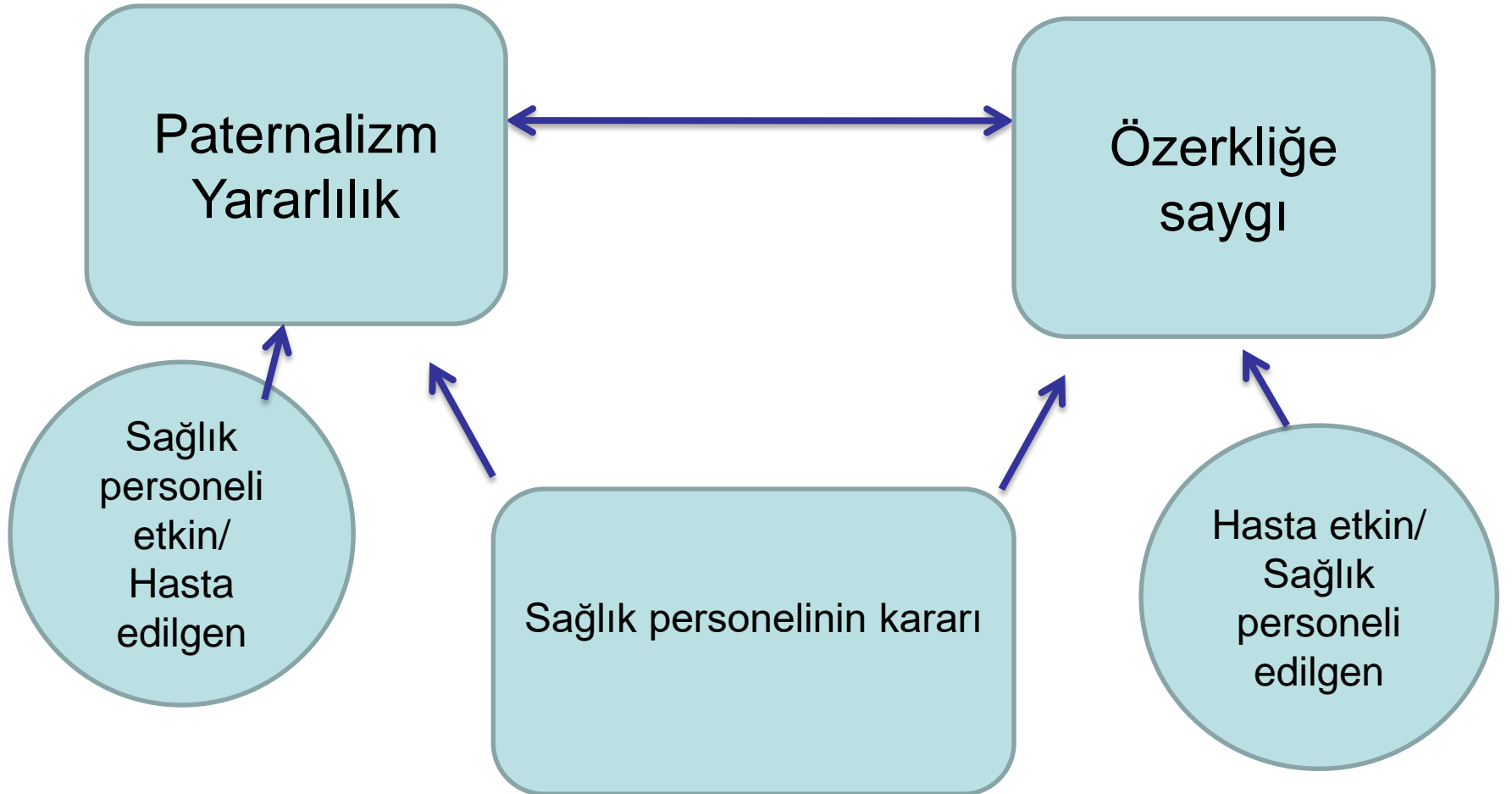
Yarar ve zararın dengelenmesi

- Yarar ve zararın ne olduğuna dair her zaman nesnel bir kanıt yoktur.
- Bu nedenle kararsızlıklar yaşanmaktadır.
- Örnek: “gerçeğin” hastaya yararlı olacağı düşünce ile söylenmemesi hastanın yaşam planlarını bozabilir.

Önemli bir durum

- Sağlık ekibinin hasta yararına aldığı tıbbi herhangi bir karar, aynı zamanda hastanın kendi üzerine karar verme hakkını ortadan kaldırabilir.
- Hasta adına alınan kararlar, özerkliğe saygı ilkesine tezat olabilir. (paternizm-babacıl tutum)
- Hasta yararının ne olduğunun en çok sağlık ekibi tarafından bilinebileceği yaklaşımı ne kadar doğrudur?

Paternalizm (babacıl tutum)

Paternizm ilişkisinin nedeni?

- Hasta sağlığı ile ilgili bedensel ve ruhsal Őikayetlerinin giderilmesini istemektedir.
- Sağlık personeli ise bu Őikayetlere Őözüm getirebilecek bilgi ve beceriye sahiptir.
- Bu ilişkinin dengesini sağlık personelinin bilgili olması bozmakta ve hasta karşısında üstün duruma getirmektedir.
- İlişkinin tek belirleyicisi başlangıçtan itibaren sağlık ekibi olmaktadır.
- Sağlık ekibi içerisinde HEKİM bir otorite olarak kabul edilmektedir.

Zarar Vermeme (primum non nocere)

- Hipokratik bir ilkedir.
- Zarar vermeme-Kötülük yapmama

Özerkliğe Saygı

- Hastanın haklarını kullanabilmesi
- Tıbbi bir müdahale karşısında hastanın bireysel haklarına dikkat edilmesi ve tıbbi karara hastanın da katılımının sağlanması
- **Hipokrat yemininde bu konudaki ifade nedir?**
- Özerklik ilkesinin gelişmesi Batı dünyasında insan hayatına verilen önem ve kişilik haklarının gelişmesi önemli bir çıkış noktası olmuştur.

- Hasta, sağlığı ile ilgili bir rahatsızlığın giderilmesinde sağlık hizmeti almaya başladığında hekim/sağlık personeli arasında bir **SÖZLEŐME** durumu ortaya çıkar.

Özerklik=otonomi

- Birey herhangi bir dış baskı altında kalmadan
- Bağımsız olarak kendi başına düşünebilme
- Kendi hakkında karar verebilme
- Bu karara dayanan bir eylemde bulunabilme

- Özerklikte yeterlilik ne demektir?
- Serbest ve ussal davranabilme,
- Yeterliği tam özerk kişi
- Doğru bilgilendirme ve hastanın doğru karar vermesini sağlama
- Bu ilke doğrutusunda Hasta Haklarından söz edilmektedir.

- Kendi bedensel varlığı üzerinde karar verebilme yadsınamaz bir ilkedir.
- Sağlık ekibinin hasta adına aldığı, kendi tıbbi kararının en iyi karar olduğunu düşündüğü ve hastaya tercih/söz hakkının verilmediği geleneksel paternizm ilişkisinde özerklikten söz edilemez.
- Hastanın eğitim ve kültür farklılıkları nedeniyle özerkliğini kullanamadığı durumlar olabilir.

Hasta adına karar verilmesi gerekli durumlar nelerdir?

- Ağır psikiyatrik hastalıklar
- Fiziki sakatlıklar
- Acil müdahale gerektiren durumlar
- Bilinç kaybı
- Halk sağlığını tehdit eden durumlar

Aydınlatma-Gerçeğin söylenmesi

- Hastalık hakkında bireyi bilgilendirme yükümlülüğüdür.
- Bilgilendirme açık, anlaşılabilir bir dille ve hastanın kültür düzeyine uygun şekilde sevecen bir yaklaşımla anlatılmalıdır.
- Yazılı ve sözlü olarak yapılmalı, hasta ve aile birlikte ele alınmalı ve ne anladıkları kontrol edilmelidir.

Aydınlatılmış onam(İnformed concent)

- Tedavide elde edilecek yararın gireceği riskten fazla olduğunun hasta tarafından anlaşılması
- Tedaviyi kabul etmeme durumunda olası tıbbi durumlar
- Verilen bilgiyi tam anlaması, başkasına anlatabilecek kadar bilmesi

Hastanın yeterliliği

- Akli yeterlilik
- Bu yeterlilik psikiyatrist tarafından yapılmalıdır
- Başkaları tarafından verilen bilgiyi akılda tutma, tekrar hatırlayabilme
- Tıbbi durumla ilgili bilgileri algılayabilme
- Değerleri doğrultusunda kendi ile ilgili tıbbi seçimde bulunabilme
- Seçiminin gerekçesini mantıklı biçimde açıklayabilme

Tedaviyi reddetme

- Aydınlatma ve bilgilendirme sonucu hastanın tedaviyi reddetme hakkı vardır
- Ciddi ve tehlikeli sonuçlara götürme olasılığı olsa bile hastanın kararına saygı göstermek “özerkliğe saygı ilkesi” ile eş anlamlıdır.
- Hastanın ölüm isteği yönündeki kararları sağlık personeli tarafından desteklenmemelidir.

Bilgilenmeyi reddetme

- Bazı hastalar tıbbi açıklamaları anlamak istemez ve kararı hekime/sağlık personeline bırakabilirler.

Çocuk hastalarda onam alma

- Çocukların tıbbi tedaviyi anlama ve onaylama yeterliliğine sahip oladıkları kabul edilir.
- Bebek ve küçük hastalar için doğru olsa da büyük çocuklar için bu geçerli değildir.
- Çocuk hastalarda karar ve onaya katılmalarında yeterliliklerinin tartışılıyor olması
- Çocuk hastalar ailelerinin bakım ve gözetimi altındadır
- Çocuk hastalar ailelerinden etkilenmektedirler
- Çocuk hastalarda “değerlerinin” ne olduğu konusunda belirsizlik olmasıdır.

Acil durumlarda onam alma

- Onam almak için yeterli zaman olmayabilir.
- Yararlı olma ve özerkliğe saygı arasında ikilem yaşanabilir
- İlk acil müdahaleden sonra hasta isteklerinin göz önüne alınması

Adalet ilkesi

- Temel özgürlüklerin toplum bireyelerine eşit biçimde sağlanmış olması
- Fırsat eşitliğine olanak sağlanması
- Toplumsal-ekonomik kurumların yararlılık öngörüsüyle meydana getirilmiş olması

Adalet

- Doğruluk, hak etme, hak kazanma anlamındadır
- Hukuk terimidir
- Yaşama geçirilmesi için sağlık hakkı, sağlık hakkı ile diğer haklar arasındaki ilişki ve bu hakkı sağlayacak hizmetlerin olup olmaması, verilen hizmetinin adaletli olup olmadığı incelenmelidir

Adaletin yaşama geçirilmesinde 6 belirleyici

- Eşit paylaşım
- Bireylerin gereksinimleri
- Bireylerin abaları
- Bireylerin katılımlarına
- Bireylerin hak ettikleri
- Bireysel koşulların, serbest rekabet koşulları ile olan ilişkisine

Tıpta adalet ilkesi

- Kaynakların dağılımı, teknoloji, hizmet sunumu, politikalar adalet ilkesinin uygulamasını etkilemektedir (Organ nakli).
- Mutlak eşitlik mümkün değildir. Sağlıkta eşitlik, bütün insanların eşit sağlık durumunda olması değil, bir ülkedeki ilgili yurttaşlara sağlık hizmetlerine eşit ulaşma olanağının sağlanmasıdır.

Tıpta Güven

- Hastanın güven duygusu geliştirmesi Hipokratik bir ilkedir.
- Hasta kendisi için yapılanların doğru olduğuna tam olarak güvenmelidir.
- Güven duygusu maddi ve manevi olarak istismar edilmemelidir.
- Güven duygusunun gelişmesinde yazılı bir belge yoktur.
- **Güven duygusu yaratan tutum ve davranışlar nasıl olmalıdır?**

Gerçeğin Söylenmesi

- Son on yıla gelene kadar hekim hastanın her şeyi bilmesinin gerekmediğini düşünüyordu.
- Kişinin her türlü bilgiyi alma hakkı vardır (bilgilendirme yasası)
- Gerçeğin söylenmemesinin gerekçesi hasta için zararlı olabileceği düşüncesidir.
- Hastanın bilme hakkı özerkliğe saygı ilkesinin uzantısıdır. Plasebo kullanımı hariç
- Hastanın gerçeği bilme hakkı özerkliğe saygı ilkesidir.

Gizlilik-Sır saklama

- Sır saklama yaklaşık 2500 yıldır bir ilke olarak kabul edilmektedir.
- Hasta özerkliğine saygı ilkesine dayanmaktadır.
- Hangi durum ve olgularda bu ilke göz ardı edilebilir.
- Bireylerin mahremiyet alanları vardır.
- Hasta kendine ait bilgileri rahatça anlatıyorsa bu karşı tarafa duyduğu güvenden kaynaklanmaktadır.
- Bildirimi zorunlu hastalıklarda gerekli birimlere bildirilmelidir (HIV, aile içi şiddet).

Plasebo kullanımı

- “plasebo” tedavi edici özelliği olamayan maddelerin “ilaçmış gibi” kullanılmasıdır.
- “aldatma” ile eş anlamlı olmasına rağmen, hasta yararı söz konusudur.
- 2 örnek vaka
- Tıbbi bir gerekçe olmadan plasebo kullanarak bilinçli bir şekilde hastayı aldatmak etik yönden risklidir.

Ötenazi

- Ağrı/acı ve ümitsiz hastalıklarda yaşama son verilip/verilmemesi ikilemi
- Aktif ötenazi
- Pasif ötenazi
- Ötenazinin etik olarak kabul edilip/edilmemesi
- Yasal bir nitelik kazanıp/kazanmaması

Gen tedavileri

- Otozomal resesif geçişli, tek gen bozukluğundan kaynaklanan yaklaşık 4000 kadar hastalık
- Üreme hücrelerine ait gen tedavileri üzerinde araştırmalatr sürdürölmesine karşın, germ-gen tedavileri konusunda endişeler vardır.

Beni dinlediğiniz için teŐekkürler

